

УДК 94(477)(092)

DOI 10.69550/3041-1467.5.319897

Віталій ТЕЛЬВАК

доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (telvak1@yahoo.com)

ORCID: 0000-0002-2445-968X

Researcher ID: X-5320-2018

Scopus ID: 57203392950

Олег РАДЧЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької та французької мов і методик їх навчання, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (olehradchenko@yahoo.de)

ORCID: 0000-0003-1313-5396

Researcher ID: AAH-6607-2021

Scopus ID: 58163129200

Фадей ЯЦЕНЮК

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Михайла Коцюбинського, 2, м. Чернівці, Україна, індекс 58000 (fadey2010@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-2054-9805

Vitalii TELVAK

PhD hab. (History), Professor at Department of World History and Special Historical Disciplines, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (telvak1@yahoo.com)

Oleh RADCHENKO

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of German and French Languages and Methods of Their Teaching, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University; 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (olehradchenko@yahoo.de)

Fadey YATSENYUK

PhD in History, Associate Professor, Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2 Mykhailo Kotsyubinsky Str., Chernivtsi, Ukraine, postal code 58000 (fadey2010@ukr.net)

Бібліографічний опис статті: Тельвак, В., Радченко, О., Яценюк, Т. (2024). Пропозиція філософського факультету Львівського університету щодо кандидатури професора кафедри історії України: текст документа та контекст подій. *Axis Europae*, 5, 23–41. doi: 10.69550/3041-1467.5.319897

Bibliographic Description of the Article: Telvak, V., Radchenko, O., & Yatseniuk, T. (2024). Propozytsiia filosofskoho fakultetu Lvivskoho universytetu shchodo kandydatury profesora kafedry istorii Ukrainy: tekst dokumentu ta kontekst podii [Proposal of the philosophical faculty of Lviv University for professorship of the Department of History of Ukraine: a document and its historical context]. *Axis Europae*, 5, 23–41. doi: 10.69550/3041-1467.5.319897 [in Ukraine].

**ПРОПОЗИЦІЯ ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЩОДО КАНДИДАТУРИ
ПРОФЕСОРА КАФЕДРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ:
ТЕКСТ ДОКУМЕНТА І КОНТЕКСТ ПОДІЙ**

Анотація. *Мета статті* полягає в актуалізації документа «Міноритарна пропозиція філософського факультету ...» й з'ясуванні його інформаційного потенціалу. **Методологічне підґрунтя** становить міждисциплінарний підхід. При цьому важливу роль відіграли методи філософського, загальнонаукового та конкретно-історичного характеру. Особливий акцент зроблено на структурно-функціональному системному аналізі історіографічних фактів та методі критичного аналізу документального матеріалу. **Наукова новизна** дослідження полягає у впровадженні до наукового обігу документа з особової справи М. Грушевського як професора Львівського університету й з'ясуванні його інформаційного потенціалу. **Висновки.** Проведене дослідження довело, що «Міноритарна пропозиція філософського факультету ...» є на сьогодні ключовим джерелом при з'ясуванні позиції львівської університетської корпорації стосовно особи нового професора. Доведено, що оскільки автором цього документа був лідер галицьких старорусинів І. Шараневич, ця обставина визначила його змістові акценти. Йдеться про те, що львівський професор уважав за доцільне обсадження нової кафедри близьким йому за політичними поглядами В. Мильковичем. Тому він упереджено поставився до наукового доробку М. Грушевського, змалювавши його істориком-початківцем з невисокою методологічною культурою. Подібною тенденційністю, але протилежного оцінного характеру, було позначено аналіз фахової компетенції В. Мильковича. Автор документа нівелював його недоліки як кандидата, зробивши наголос на широті творчого діапазону й солідності дослідницького інструментарію. Втім, оскільки в питанні відкриття кафедри домінували політичні, а не наукові аргументи, позиція І. Шараневича мала лише консультативну роль, і на процес номінації на професорську посаду М. Грушевського не вплинула. Чималий інформаційний потенціал проаналізованого документа актуалізує подальше звернення до німецькомовних рукописів особової справи українського вченого.

Ключові слова: «Міноритарна пропозиція філософського факультету ...», І. Шараневич, Львівський університет, інформаційний потенціал, М. Грушевський.

**PROPOSAL OF THE PHILOSOPHICAL FACULTY OF LVIV UNIVERSITY
FOR PROFESSORSHIP OF THE DEPARTMENT OF HISTORY OF UKRAINE:
A DOCUMENT AND ITS HISTORICAL CONTEXT**

Abstract. *The article purposes the representation of the document «Minority proposal of the Philosophical Faculty...» and the determination of its information potential. The research methodology relies on the use of an interdisciplinary approach. Based on the*

principles of objectivity and historicism, the research has d the structural-functional systematic analysis of historiographical facts and the comparative-historical method. The article has used the heuristic possibilities of periodisation, classification and typology methods. The scientific novelty of the study are the introduction of a new document from Mykhailo Hrushevsky's personal file as a professor at Lviv University into scientific circulation and the identification of its information potential. Conclusions. The research has shown that the «Minority proposal of the Philosophical Faculty...» is currently a key source in defining the position of Lviv University regarding the person of the new professor. It has been proved that the content of the document was determined by the circumstance that its author, Izydor Szaraniewicz, was the leader of Galician Old Ruthenians. It appears that the Lviv professor considered to establish a new department with Wladimir Milkowicz, who was close to him in political views. This might have influenced his perspective on Hrushevsky's scientific achievements, leading him to portray the Ukrainian scholar as a novice historian with a limited methodological foundation. The analysis of Milkowicz's professional competence was marked by a similar bias, but of the opposite evaluative nature: the author levelled out his shortcomings as a candidate, emphasizing the breadth of his creative range and the solidity of his research tools. However, since the matter of establishing the department was dominated by political rather than scientific arguments, Szaraniewicz's position had only an advisory role and did not influence the process of nominating Hrushevsky for the professorship. The significant informational potential of the analyzed document actualizes the further access to the German-language manuscripts of the Ukrainian scientist's personal file.

Key words: «Minority proposal of the Philosophical Faculty...», Izydor Szaraniewicz, Lviv University, information potential, Mykhailo Hrushevsky.

Постановка проблеми. Протягом останнього тридцятиліття дослідникам вдалося вивести питання науково-педагогічної праці М. Грушевського у Львівському університеті з «тіні» його різнопланової й вражаюче плідної історіографічної, організаційної та культурної активності на галицькому терені. Це стало наслідком удосконалення науковцям багатих документальних колекцій головної вищої школи Східної Галичини, які в доброму фізичному стані відклалися в Державному архіві Львівської області (далі – ДАЛО). Уважне опрацювання його матеріалів уможливило переконливо довести, що педагогічна діяльність не тільки була причиною переїзду М. Грушевського до Австро-Угорської імперії, але й становила зауважальну складову щоденних професійних і приватних інтересів вченого.

При цьому найбільш інформативно насиченим документом університетської колекції є об'ємна (близько півтори сотні аркушів) особова справа М. Грушевського як професора вишу. В ній уміщені різнопланові документи (автобіографії, номінаційний диплом, службове листування, подання, газетні вирізки й ін.), які проливають світло на викладацькі будні автора «Історії України-Руси». З огляду на це очікуваною є запитаність цією особовою справою в середовищі сучасних грушевськознавців. Водночас повноцінне використання її евристичного потенціалу утруднює наявність серед матеріалів справи численних рукописних німецькомовних документів, написаних австрійським канцелярійним письмом XIX ст., що його коректний переклад під силу далеко не всім германістам. До того ж чимало таких документів є чернетками з численними виправленнями та закресленнями, що ще більше утруднює їхнє прочитання, а отже – і впровадження до наукового обігу. Тож важливим завданням для сучасних дослідників є систематичне опрацювання згаданих німецькомовних матеріалів особової справи для

пошуку малознаних, а то й невідомих сюжетів проблеми «Грушевський і Львівський університет». Плідність такого звернення доводить чималий інформаційний потенціал опублікованого нижче коментованого перекладу документа під назвою «Міноритарна пропозиція філософського факультету щодо завідування новоствореною кафедрою загальної історії з особливим акцентом на минулому Східної Європи з руською мовою викладання».

Аналіз останніх досліджень. Як уже йшлося вище, проблема «Грушевський і Львівський університет» привертає дедалі більше уваги в середовищі історіографів та істориків освіти. Першими до неї звернулися авторитетні дослідники минулого цієї найстарішої на наших землях вищої школи Олексій Сухий (Сухий, 2016 – 2021), Володимир Качмар (Качмар, 2016 – 2021) та Святослав Пахолків (Пахолків, 2014). Протягом останнього десятиліття низку сюжетів цієї проблеми з'ясовували Віталій Тельвак, Василь Педич, Вікторія Тельвак та інші грушевськознавці. Серед іншого, вони з'ясували шлях автора «Історії України-Руси» до університетської кафедри (Telvak & Telvak, 2024), опрацювали питання його взаємин з польськими колегами (Тельвак, 2017; Telvak & Telvak, 2018; Telvak, Yanyshyn & Telvak, 2023), дослідили формування в стінах університету українознавчої наукової школи (Піріг, Тельвак, 2016, сс. 98–106; Піріг, Тельвак, 2021, сс. 102–116; Тельвак, Педич, 2016, сс. 54–83), відтворили структуру дидактичного навантаження історика (Тельвак, Губицький, 2024) та реконструювали студентську аудиторію вченого (Тельвак, Тельвак, 2023; Тельвак, Тельвак, Журавльов, 2023; Тельвак, 2023; Тельвак, Качмар, Журавльов, 2023; Тельвак, Штома, Журавльов, 2023; Тельвак, Лазурко, Журавльов, 2023; Тельвак, Владига, Журавльов, 2023). Втім, і сьогодні незваними є обставини обговорення претендентів на заміщення університетської кафедри історії України в середовищі самої професорської корпорації філософського факультету. Актуалізований нами документ проливає чимало світла на цю складну проблему, що й зумовлює актуальність оприлюднення його коментованого перекладу та з'ясування значущості наведеної в тексті інформації.

Мета статті полягає в актуалізації документа «Міноритарна пропозиція філософського факультету ...» і з'ясуванні його інформаційного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Спочатку стисло окреслимо контекст появи опублікованого нижче документа. Йдеться про реалізацію однієї з домовленостей польсько-української угоди, що відома в історіографії під назвою «нової ери». Як відомо, польські політики погодилися на відкриття у Львівському університеті другої кафедри всесвітньої історії з особливим оглядом на минуле Східної Європи, яка, по суті, мала стати першою в історії нашої інтелектуальної культури кафедрою історії України. Відповідно до цієї політичної домовленості імператор Франц Йосиф I видав 31 березня 1892 р. декрет про відкриття нової науково-дидактичної структури на філософському факультеті, зобов'язавши його адміністрацію створити комісію для визначення найбільш відповідного претендента (Telvak & Telvak, 2024). Підсумки роботи цієї комісії й відображені в опублікованому документі. Він містить низку раніше невідомих сюжетів, на яких стисло зупинимося нижче.

Так, уперше саме з опублікованого документа дізнаємося, що згадана комісія була створена відповідно до цісарського декрету на засіданні філософського факультету 20 жовтня 1892 р. До неї ввійшли професори-історики, які працювали на факультеті. Крім того, був запрошений професор кафедри української мови та літератури, а саме Омелян Огоновський. Цій комісії адміністрація університету та факультету й доручила розглянути подання від претендентів і висунути пропозицію щодо найбільш

відповідної кандидатури на посаду професора нової історичної кафедри. Опублікований документ переконливо доводить, що головну роль у комісії відігравали саме українські професори – поряд зі згаданим О. Огоновським, це був патріарх галицької історіографії Ісидор Шараневич. Саме він, як свідчать підписи під документом, був його автором. О. Огоновський же лише додав ремарку, в якій загалом погодився зі змістом тексту, але запропонував власне розуміння пріоритетності представлених кандидатів.

Першочергово в «Міноритарній пропозиції» було окреслено мету заснування кафедри, адже здатність претендентів найпоспідовніше її реалізувати мала стати головним критерієм призначення на посаду. Цікаво, що стосовно місії нової кафедри автор акцентував не науково-дослідні моменти, а наголошував її суспільно-політичну вагомість. Йшлося про те, що Львівський університет в розумінні австрійської влади маркувався як такий собі форпост західної культури на східних теренах імперії і мав за завдання їх цивілізувати. Найбільш ефективним інструментом такого культурного впливу очікувано було визнано історичну науку, трактовану в документі у класичному дусі як «*lux veritatis, magistra vitae*». З огляду на це автор документа твердив, що професор новоствореної кафедри мав би, з одного боку, знайомити студентську молодь з культурними здобутками Сходу, а з іншого – інтерпретувати й оцінювати їх у дусі європейської культури.

Поряд із такою світоглядною рамкою, було визначено й суто фахові вимоги до претендента. Спираючись на міністерський наказ від 11 лютого 1888 р., І. Шараневич відзначив, що перед ним стоїть вимога щодо наявності опублікованої книги чи об'ємної статті, в якій відповідно до методологічних вимог було б самостійно опрацьовано вибраний сюжет з тематично-проблемного zakresу кафедри. Поряд із цим міністерським побажанням автор документа від себе додав, що кандидат мав би по-новому висвітлювати галузь науки, в якій спеціалізується, тобто «за допомогою критичного синтезу [...] форсувати її розвиток результатами власних досліджень». Причину такої корективи стосовно вимог до кандидатів пояснює подальший зміст документа.

Йдеться про те, що серед трьох кандидатів, які зголосили свої кандидатури на заміщення кафедри (Володимир Антонович, Михайло Грушевський, Володимир Милькович), реально змагалися за посаду лише двоє останніх, адже київський професор мав намір своєю кандидатурою промостити шлях талановитому вихованцеві. Про це було відомо вузькому колу причетних до заснування кафедри осіб, втім і І. Шараневичу. Останній як один із чоловіків діячів старорусинського табору мав ідейні розходження із галицькими народовцями та київськими громадівцями. З огляду на це він більше симпатизував однодумцю москвофілові В. Мильковичу, аніж кандидату від українофільської партії М. Грушевському. Це доводить наведена ним характеристика кандидатів, яка й пояснює згадану вище корекцію формальних вимог до претендента на професорську посаду.

Так, В. Антонович як перша із запропонованих кандидатур очікувано не викликав у І. Шараневича жодних застережень. З огляду на її формальність він зосередився лише на фаховій оцінці. У цьому плані галицький професор віддав належне солідності наукового доробку київського колеги, згадавши його численні монографії та підготовлені джерельні видання. Відтак, автор від імені професорської колегії заявив, що у випадку В. Антоновича зовсім не йдеться про обговорення його професійних якостей, адже у випадку згоди йшлося б лише про технічне переведення на посаду з одного університету до іншого.

Найбільше місця в «Міноритарній пропозиції» І. Шараневич відвів оцінці наукового доробку М. Грушевського, що наразі є цілком незнаною історіографам. Відзначимо, що упередженість автора документа стосовно київського кандидата прозирає вже в його селекції творчого доробку претендента. Останній подав на розгляд комісії три свої праці, що не обмежувало автора документа познайомитися і з рештою його текстів, яких на час підписання документа (7 червня 1893 р.) було більше десятка. І якщо неврахування статей в російських виданнях можна було пояснити їх важкодоступністю по іншу сторону збручанського кордону, то ігнорування знаної концептуальної статті М. Грушевського у першому томі «Записок НТШ» «Громадський рух на Україні-Русі в XIII віці» було щонайменше дивним.

Але й надані для участі у конкурсі праці І. Шараневич намагався злегковажити. Так, перша наукова друкована робота київського історика «Південноросійські господарські замки у середині XVI століття» була атестована як звичайне дослідницьке наслідування подібної за тематикою студії В. Антоновича без доречної у цьому випадку всебічної фахової оцінки. Подібною поверхневістю уваги було позначено й оцінку об'ємної статті «Волинське питання у роках 1097 – 1102», що вийшла також окремою брошурою. Автор документа збув характеристику праці банальним твердженням, що її спостереження увійшли до першої монографічної студії молодого історика.

Та найбільш промовисто упередження І. Шараневича прозирає при його зверненні до першої книги М. Грушевського «Нарис історії Київської землі». Оскільки факт наявності об'ємної книги у доробку київського претендента суттєво посилював позиції молодого історика порівняно з місцевим кандидатом, автор документа доклав чимало зусиль для зменшення цієї переваги в очах міністерства. Оцінюючи першу книжку М. Грушевського, рецензент фактично лише один раз відгукнувся про неї в позитивному тоні, відзначивши чималу сумнінність автора при систематизації великого за обсягом матеріалу.

Більшість же його огляду є неприхованим пошуком вад «Нарису». Цілком ігноруючи чималу кількість загалом позитивних відгуків на цю книгу українських, російських і польських дослідників (Тельвак, 2008, сс. 19–39), І. Шараневич першочергово закинув авторові надмірну багатослівність при обговоренні другорядних, на його думку, сюжетів. Це вочевидь мало знівелювати об'ємність праці кандидата (понад 500 сторінок!), яку не можна було проігнорувати. Не маючи необхідних знань з історії Київської держави, галицький учений обрав для полеміки з М. Грушевським загальноісторичні та теоретичні аспекти. Так, поряд зі згаданою вище багатослівністю, він вказує на некритичність претендента в оцінках літописних відомостей, слабкість його методологічного вишколу, що прозирає у невмінні робити ширші спостереження, ігнорування історичного контексту та ін. У підсумку І. Шараневич наводить загальну характеристику, яка радше мала би дискваліфікувати київського магістранта в очах віденських бюрократів: «Грушевський Михайло є ученим, котрий добре знається на руських історичних джерелах і новітній російській історичній літературі та оперує багатим історичним матеріалом, проте не володіє науковим історичним методом, заснованим на точній критиці і перевірці джерел, і відтак мало спричинився до збагачення історичної науки». Упередженість рецензента зайвий раз доводить і те, що він замовчав відомий в колах українців факт нагородження «Нарису» золотою медаллю Київського університету, адже це змусило б поставити під сумнів суворість його фахового вердикту.

З не меншою емоційністю І. Шараневич характеризує й останнього з претендентів. Щоправда, на протипагу попередньому кандидату, у цьому випадку він не шкодує зусиль для представлення В. Мильковича в якомога вигіднішому світлі. Справжнім викликом для львівського професора було те, що його протеже науково не займався проблематикою минулого Східної Європи, працюючи над історією центральних регіонів австрійської держави. Тож автор документа і цього разу був змушений вдаватися до загальноісторичних і методологічних аргументів, щоби похвалити В. Мильковича. Для створення відповідного враження, І. Шараневич вирішив характеризувати цілість творчого доробку претендента, яка нараховувала 12 різножанрових студій. У своїй оцінці галицький учений не заощадує суперлативів, підносячи різнобічність творчих зацікавлень кандидата, його джерелознавчу вправність і методологічну коректність при інтерпретації фактів минулого. Він навіть згадав відмінні оцінки свого протеже з кваліфікаційних іспитів, хоча стосовно знаного своїми навчальними успіхами М. Грушевського замовчав подібну інформацію. Не можучи натомість оминати відсутність серед студій В. Мильковича українознавчих текстів, що було кваліфікаційною вимогою, І. Шараневич підніс факт видання останнім спеціально для участі в конкурсі збірки статей у перекладі українською мовою. Останнє, наголосив автор документа, засвідчує вільне володіння претендентом «місцевою ідіомою», що вкотре мало вигідно відрізнити його від київського конкурента.

З огляду на таку характеристику претендентів очікуваною була запропонована І. Шараневичем пріоритетність обговорюваних кандидатур. На перше місце очікувано потрапив В. Антонович, на друге В. Милькович, а замикав трійку претендентів М. Грушевський. О. Огоновський, підписуючи «Міноритарну пропозицію», зазначив, що загалом погоджується з висновками колеги-історика, але водночас запропонував дещо видозмінену послідовність кандидатів: В. Антонович, М. Грушевський, В. Милькович. Мотивацію львівського філолога найбільш правдоподібно можна пояснити його симпатіями до народовецького табору, який протегував київського магістранта на заміщення кафедри.

Зрештою, як про це свідчить назва документа, пропозиція професорського грона філософського факультету була міноритарною, тобто дорадчою. У Відні ж орієнтувалися на того кандидата, якого запропонують творці «нової ери». При цьому столичним бюрократам залежало на тому, щоб претендент не був москвофілом і тим самим не підсилив позиції цієї авторитетної у краї політичної сили, яка була інструментом гібридного впливу на країну з боку імперії Романових. Тож у В. Мильковича навіть за сприяння патріарха галицьких істориків не було шансів отримати номінацію. А тому після очікуваного самоусунення В. Антоновича єдиним кандидатом залишився його учень, до якого й звернулося освітнє міністерство з пропозицією посісти новоутворену кафедру.

Насамкінець відзначимо, що вище ми охарактеризували лише домінуючий для нас грушевськознавчий сюжет. Натомість, «Міноритарна пропозиція» містить значно ширше коло проблематики, яка, поза сумнівом, буде цікавою для істориків освіти і дослідників минулого Львівського університету. Тож заохочуємо колег до вивчення й інтерпретації опублікованого нижче документа.

Висновки. Як довело проведене дослідження, «Міноритарна пропозиція філософського факультету щодо завідування новоствореною кафедрою загальної історії з особливим акцентом на історії Східної Європи з руською мовою викладання» є на сьогодні ключовим джерелом при з'ясуванні позиції львівської університетської

корпорації стосовно особи нового професора. Доведено, що оскільки автором цього документа був лідер галицьких старорусинів І. Шараневич, ця обставина визначила його змістові акценти. Йдеться про те, що львівський професор уважав за доцільне обсадження нової кафедри близьким йому за політичними поглядами В. Мильковичем. Тому він упереджено поставився до наукового доробку М. Грушевського, змалювавши його істориком-початківцем з невисокою методологічною культурою. Подібною тенденційністю, але протилежного оцінного характеру, було позначено аналіз фахової компетенції В. Мильковича. Автор документа нівелював його недоліки як кандидата, зробивши наголос на широті творчого діапазону й солідності дослідницького інструментарію. Втім, оскільки в питанні відкриття кафедри домінували політичні, а не наукові аргументи, позиція І. Шараневича мала лише консультативну роль і на процес номінації на професорську посаду М. Грушевського не вплинула. Чималий інформаційний потенціал проаналізованого документа актуалізує подальше звернення до німецькомовних рукописів особової справи українського вченого.

Археографічна передмова

Опублікований нижче документ відклався в особовій справі М. Грушевського у фонді Львівського університету в ДАЛО (Ф. 26. Оп. 5. Спр. 510. Арк. 20–35 зв.). При археографічному опрацюванні документа вставки упорядників та текстові скорочення (за винятком загальноприйнятих) розкрито у квадратних дужках, збережено авторські виділення і підкреслення. Дрібні особливості тексту (виразні описки, закреслення, вставки над стрічками) не обумовлюються. Згадані в листах назви творів, періодичних видань та видавництва автором писалися в лапках і без них, у публікації подаємо скрізь у лапках. Авторська дата і місце написання документа наведені там, де вони є в оригіналі. Документ датований за новим стилем.

Рукописний текст документа скопіював з оригіналу і переклав з німецької мови кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької та французької мов і методики їх навчання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Олег Радченко.

Документ

Міноритарна пропозиція філософського факультету щодо завідування новоствореною кафедрою загальної історії з особливим акцентом на історії Східної Європи з руською мовою викладання

Високому ц. к. Міністерству віровизнання та освіти у Відні

Відповідно до Цісарського рішення від 31 березня 1892 р. при ц. к. Університеті ім. Франца у Львові було створено другу кафедру загальної історії, а саме кафедру з особливим акцентом на історії Сходу¹ з руською мовою викладання. Оскільки наша коронна земля зобов'язана Його ц. к. Величності винятковою вдячністю за особливу турботу з боку цісарського двору, галицькі русини – за милостиво надану їм концесію, а наша Alma Mater – за розширення викладацького корпусу, колегія професорів філософського факультету, керуючись Цісарською інтенцією та міністерським наказом від 9 квітня 1892 р. № 6.898, на засіданні факультету від 20 жовтня 1892 р. створила комісію з числа своїх членів, а саме з числа викладачів цього фаху, що працюють на

¹ Треба читати: Східної Європи.

факультеті, із залученням одного професора руської мови та літератури, і доручила їй розглянути і висунути пропозицію щодо кандидатури на посаду завідувача. З урахуванням сфери діяльності новоствореної кафедри проф. д-р О. Огоновський спочатку назвав наступних претендентів:

1. Антонович Володимир, орд[инарний] професор російської історії Київського російського університету,
2. Грушевський Михайло, кандидат² того ж університету,
3. д-р Целевич Юліан, гімназійний професор у Львові,
– пізніше проф. д-р Шараневич додав:
4. д-р Мількович Володимир, дійсний член Інституту досліджень австрійської історії у Відні.

Ці імена комісія внесла у список кандидатур.

Незабаром один з названих кандидатів, д-р Целевич Юліан, на жаль, раптово помер, тож у списку залишилось три особи, чий кваліфікація та придатність до роботи на цій посаді були піддані детальній експертизі.

Для встановлення відповідних критеріїв було оцінено не лише наукову значущість опублікованих кандидатами праць, але й насамперед взято до уваги призначення нової кафедри та завдання її професора. Наша коронна земля є форпостом західної культури на крайньому північному сході, а наша *Alma Mater* має важку і водночас почесну місію бути далекоюсхідним світочем цієї культури. І який же з наукових дисциплін належить бути найбільш придатним для нього паливом, як не історії? Тож професор новоствореної кафедри мав би, з одного боку, знайомити студентську молодь з історико-літературними продуктами Сходу, а з іншого, інтерпретувати й оцінювати останні у дусі Заходу. Історія – це світоч правди і вчителька життя: «*historia lux veritatis, magistra vitae*». Вона віднаходить історичні факти, приховані у достовірних джерелах і пам'ятках, виносить їх на денне світло і відтак презентує під певним кутом зору відповідно до їхнього внутрішнього взаємозв'язку. Справжня історична наука виховує людину, вона виховує водночас і ціле суспільство та вказує народам їхні шляхи. Тому її кут зору повинен коренитися в природі та естві держави і країни, в яких вона покликана мати облагороджуючий вплив.

Після такого короткого роз'яснення колегія професорів філософського факультету переходить до умов, які наука й університет як її представник мають право чи навіть зобов'язані висунути до кандидата на посаду професора новоствореної кафедри. Згідно з міністерським наказом від 11 лютого 1888 р., перед кандидатом на посаду університетського доцента стоїть вимога щодо наявності опублікованої книги чи об'ємної статті, в якій за науковою методологією самостійно досліджено проблему тієї науки, з якої планує габілітуватися кандидат. Для кандидата на посаду університетського професора ця вимога не обов'язково, але може бути доповнена такою: кандидат повинен по-новому висвітлювати науку, яку представляє, за допомогою критичного синтезу або взагалі форсувати її розвиток результатами власних досліджень. Тож з огляду на сферу викладання новоствореної кафедри потрібно проаналізувати, по-перше, проблеми,

---

² Кандидат – нижчий вчений ступінь в триступеневій системі «кандидат – магістр – доктор», що присуджувався випускникам радами факультетів імператорських університетів Російської імперії. Існував з 1803 до 1884 р. і присвоювався особам, що закінчили з відзнакою курс університету та представили письмову роботу на обрану ними тему. – тут не зрозуміло, в якому значенні вжито слово «кандидат», але, за аналогією з іншими претендентами, можна припустити, що саме у цьому.

висвітлені у книгах чи статтях названих кандидатів, і застосовану ними наукову методологію, а по-друге, результати їхніх досліджень, отримані задля науки та сприяння її розвитку.

Нижче названо і розглянуто праці кандидатів у тій послідовності, в якій вони були внесені до списку кандидатур.

Особу пана **Володимира Антоновича**, орд[инарного] професора Київського університету, колегія професорів філософського факультету не планує розглядати детально, оскільки у цьому випадку ідеться просто про переведення на посаду. Та й такий поважний професійний вчений, як Антонович, не потребує критичних відгуків.

З-поміж його праць філософському факультету відомі такі:

1. Про походження шляхетських родів у Південно-Західній Росії (О происхождении шляхетских родов в югозападной России, Киевъ 1867).

2. Дослідження гайдамацтва на основі актів 1770 – 1768 років (Исследование о гайдамачестве по актамъ 1700 – 1768, Киевъ 1876). Тут представлено ситуацію в Південній Росії після козацьких повстань.

3. Монографії про історію Західної і Південно-Західної Росії. Том I (Монографіи по истории западной и югозападной России, Киевъ 1855). Це видання містить нарис з історії Великого князівства Литовського, дослідження про фортеці Південно-Західної Росії, про київські застави у XVI – XVII ст., про Київ, його долю і значення від XIV до XVI ст. та інші менші праці.

4. Збірка літописів, що стосуються історії Південної і Західної Росії (Сборник летописей относящихся к истории южной и западной Руси, Киевъ 1888). Ця книга вийшла за редакцією Антоновича з його об'ємною передмовою (с. 1–65).

5. Київські Змієві вали у межах Київської землі (Змиевы валы въ предѣлахъ Киевской земли). Це дослідження побачило світ у російському періодичному виданні «Киевская Старина» у 1884 р.

6. Доповіді і статті в збірниках Історичного товариства Нестора-літописця, I–IV томи (Рефераты и статьи въ чтеніях общества Нестора, кн. I – IV)

7. Про віднайдені монети з іменем Великого князя Володимира (О новонайденыхъ монетахъ съ имѣнемъ Владимира). Ця стаття опублікована у працях III Археологічного з'їзду (В трудахъ III Археологическаго сѣзда, кн. II).

Другий київський кандидат – **Грушевський Михайло**. Він працює в історико-літературній царині від 1890 року.

Нам було представлено три його праці:

1. Південноросійські господарські замки у середині XVI століття. Історико-статистичний нарис (Южнорусскіе господарскіе замки въ половинѣ XVI вѣка (Историческо-статистическій очеркъ)). Праця обсягом 33 сторінки.

2. Волинське питання у роках 1097–1102 (Волинскій вопросъ отъ г. 1097 –1102, Киевъ 1891). Трактат обсягом 37 друкованих сторінок.

3. Нарис історії Київської землі чи київського регіону від смерті Ярослава до кінця XIV століття (Очеркъ истории Киевской земли отъ смерти Ярослава до конца XIV столетія, Киевъ 1891). I–IV, 1–517 с., з ескізом карти та генеалогічною таблицею.

Названий кандидат – вихованець київської історичної школи. Книга про південноросійські господарські замки середини XVI століття є результатом його студентських досліджень. Він продовжує працю свого вчителя. Так, проф. Антонович розробляв схожу тему, а саме: 1) про замки Південно-Західної Росії (Исследование о городахъ

югозападної Росії). Кандидат описує устрій і фортифікацію панських замків, ескізно упорядковуючи відповідний джерельний матеріал.

Вказаний на другому місці трактат, що має назву «Волинське питання», є частиною наступного, об'ємнішого дослідження кандидата. Просто тут тема розкривається більш розлого і самостійно, а праця побачила світ як у цитованому вище періодичному виданні, так і окремою брошурою.

Третя публікація є об'ємним дослідженням, яке включило у себе і тематику перших двох праць. Тут у розділі I представлено географію, а в наступних розділах II, III, IV – політичну історію краю. Розділ V презентує внутрішнє становище [Русі] до монгольської навали, а розділ VI – її політичну історію від періоду монгольської навали до кінця XIV ст. Автор працював над своєю книгою з великою старанністю і систематизував матеріал з великою ретельністю. Якщо його метою було окремішне представлення історії Київської землі, її так би мовити вирізнення з історії цілої Русі, то цю мету він досягнув. У його розпорядженні були всі релевантні руські літописи і збірники, а також уся новітня історична література з досліджуваної проблематики. Географії й історії Київської землі віддавна належала особлива увага велико- і малоросійських учених. Ними займалися як окремі дослідники, так і цілі наукові товариства – наведемо тут Історичне товариство Нестора-літописця. «Нарис історії Волинської землі до кінця XIV ст.» Андріяшева, наведені вище книги і статті професора Київського університету Антоновича, поважні історичні монографії Костомарова, майстерна історична монографія і статті київського професора германістики та романістики Дашкевича, особливо про правління Галицько-Волинського князя Данила, схожі на трактат Андріяшева про Волинську землю праці Молчановського про Поділля, Голубовського і Багалія про Сіверську землю, нарис Довнара-Запольського про історію Кривицької й Дреговицької земель уже дотримувались цього індивідуалізованого напрямку дослідження малоросійської історії. А праці великоросів, як от «Матеріали до географічно-історичного словника Руської землі» та «Географічний словник Руської землі від XI до XIV ст.» (Матеріялы для истор[ико]-геогр[афического] словаря русской земли (XI – XIV вѣка), 1865) Барсова, трактати Самоквасова про давні міста Росії й історію російського державного устрою та управління, а також інші публікації у цьому напрямі засвідчують майже вичерпні результати, отримані на широкій базі дослідження. У своїй книзі Грушевський не просто процитував усі варіанти літописів й ідей цих науковців, а накопичив їх, однак він не мав у своєму розпорядженні нових джерел і не посприяв розвитку історичної науки ні самостійними комбінаціями, ні критичними дослідженнями. Ті місця, що потребують географічних розвідок, Грушевський оминає і залишає питання відкритими. Так, він не спромігся встановити, де знаходилось місто Жедечев (Жедечевъ) (с. 41), а також гради Ярополч, Кучнар³, Полонний, чи де шукати таке важливе місто як Юр'їв, що було резиденцією єпископа, і багато інших згаданих у літописах населених пунктів. Що ще неприємніше вразить читача, так це брак критики та чітких принципів, тому оцінити цю працю у повній мірі майже неможливо, адже необхідно пройти її крок за кроком і порівняти з усією релевантною літературою. А що можна говорити про критичний метод автора, якщо при дослідженні географії краю XII, XIII та XIV ст. він покликається на джерела XVII ст. Так, наприклад, на с. 52 він, спираючись на джерело XVII ст., намагається довести, що деякі населені пункти уже у XIV ст. належали до Києва. Кому відомо, як часто у ті часи змінювались межі володінь, той не наважиться так легко робити висновки на основі джерела, віддаленого на 50 років, уже не кажучи

³ У праці Грушевського – «Кучарь» (с. 41), очевидно – літописне село Кучари.

про столітню чи ще більшу перспективу. А Грушевський просто взяв до рук літописи і виписав з них один населений пункт за іншим, не задаючись питаннями, чи правильна назва, чи не перекручена вона у рукописі тощо. Замість проведення таких палеографічних і критичних досліджень Грушевський, наприклад, повторює давню оповідь про те, що у Києві було 400 церков (с. 18). Та чи реально це? Про аналогічну кількість церков оповідається також щодо Константинополя та Кракова. Очевидно, літописна нотатка мандрує з однієї книги в іншу й приписується то одному місту, то іншому. Цей феномен варто пояснювати, а не просто повторювати чи транскрибувати. Нарешті, у праці уже від самого початку бракує універсального історико-географічного принципу і взагалі універсально-історичної бази, яку можна було б створити, якби Грушевський у розділі I не обмежився лише Іпат[іівським] літописом, але й зазирнув у новіші історико-географічні дослідження, як от Юнга⁴, Томашека⁵, Мюлленгофа⁶, а також у трактати з географії античності Укерта⁷, Форбігера⁸, Маннерта⁹. Це також стосується *mutatis mutandis* історичної складової праці Грушевського, представленої у розділах II, III, IV, VI. Як історія певної місцевості настільки тісно пов'язана з історією усєї країни, що вони не можуть розглядатись окремо, – наприклад, не може йтися про історію міста Краків та Краківського воєводства без залучення історії Польського королівства, – так і Грушевський опиняється в аналогічній ситуації, коли він в змозі говорити про події, що мають загальну природу і лише опосередковано пов'язані з історією Київської землі. Тут, власне кажучи, не знайдено правильної міри, тому автор багато повторює з того, що про руську історію уже сказали до нього. Як у розділі I, так і в розділах, про які йдеться, Грушевський переповідає найрізноманітніші варіанти старих вигадок (с. 74, 75, 76), зокрема при згадці про похід на Київ Болеслава Сміливого, і при кожній такій розповіді зауважує, що тут немає нічого неймовірного чи неможливого («въ этомъ извѣстїи нѣтъ ничего невѣроятнаго – это ничего невозможнаго»). Таким обнадійуванням, що історія літописця не є неймовірною чи неможливою, – а схожі пасажи у праці Грушевського трапляються часто, – наука задовольнитись не може. Накопичення варіантів, які автор зустрів у літописах чи у попередніх дослідників, повторення уже відомого, про що згадувалось вище, посприяли помітному збільшенню обсягу книги. Крім того Грушевський має дар розлого оповідати історії, ставити і давати відповіді на несуттєві питання, ба навіть зайві з історичного погляду. Те, що літописець сказав коротко і ясно, Грушевський розтягує до безкінечності. Наприклад, повідомлення у польській хроніці про побиття польських поселенців у Києві 1076 р. Грушевський передає так: рух народу проти поляків проявився не у вигляді відкритого повстання, а у вигляді окремих убивств, але так сильно і широко, що Болеслав поспішно пішов з Київщини (с. 75). Відсутність відкритого повстання вказує, на думку автора, на упадок духу й енергії київського населення, і тільки вигнання окупантів мало б значною мірою підняти їхній дух і відновити їхню енергію. Таким чином, Грушевський не хоче визнавати, що кияни під час убивства окупантів перебували у стані повстання, і вважає, що вони зібрались з духом і здобули енергію уже після того, як вигнали загарбників. Тобто під час вчинку населення, за Грушевським, ще не мало ні відваги, ні енергії, вони

⁴ Можливо: Georg Conrad Jung (1612 – 1691).

⁵ Wilhelm Tomaschek (чеськ. Vilém Tomášek, 1841 – 1901).

⁶ Karl Müllenhoff (1818 – 1884).

⁷ Friedrich August Ukert (1780 – 1851).

⁸ Albert Forbiger (1798 – 1878).

⁹ Konrad Mannert (1756 – 1834).

з'явилися уже після вчинку. І тут, і в інших місцях автор детально відтворює мотиви дійових осіб – у цьому можна переконавшись у кожному розділі. Так, при описі повернення Ізяслава у Київ (с. 78, 79) ледь не кожна сторінка рясніє красномовними словами на кшталт: волів, мав би, вірогідно, міг, звісно, як можемо припустити тощо. У самих джерелах такого немає, це просто здогадки і ймовірнісні гіпотези, якими автор лише грається, але які нічого не пояснюють. Наведемо ще один пасаж. На с. 97 Грушевський повідомляє про князя Мономаха: «У Києві, звісно, існували прихильники Мономаха, однак вони, вірогідно, не склали більшості. Нарівні з ними могла бути і партія Святополка, та ще більше людей ставились до питання байдуже. Поміж тим, Святополк, безсумнівно, не втратив би нагоди заявити свої претензії, він навіть перейшов до Турова, щоб, імовірно, бути ближче до Києва». Аналогічного методу нарації Грушевський дотримується і в розділі V, де йдеться про внутрішній устрій, адміністрування, судочинство і т. п. До цього додаються ще й суперечності у його власних твердженнях. Так, щодо княжої дружини і київських бояр Грушевський з великою вірогідністю припускає, що вони не отримували від князя володінь у підкорених землях, наприклад, у Древлянській (с. 296). Та коли у згаданій землі він все ж віднаходить заможну княжу дружину, то одразу пише: «Це могли бути поляни, поставлені князем у якості гарнізону, а могли бути і древляни-землевласники, що служили у княжій дружині». Такий метод зовсім не сприяє процвітанню критики. У розділі V до уже виявлених хиб додається ще один момент: автор стоїть на окремішній позиції і не озирається на інші слов'янські країни. Внутрішній устрій руського народу того періоду має багато спільного з укладом інших слов'янських земель, і уже давно робляться спроби прояснення темної історії внутрішнього устрою окремих слов'янських племен за допомогою порівняльного методу та аналогій. Грушевський користується майже виключно російськими джерелами, а коли поряд з Іпатіївським літописом подекуди цитує іноземні дослідження, як от Адама Бременського¹⁰ чи дорожні записки Плато-Карпіні¹¹, то супроводжує їх словами: можливо, вірогідно, можна припустити тощо.

Отже, Грушевський Михайло є ученим, котрий добре знається на руських історичних джерелах і новітній російській історичній літературі та оперує багатим історичним матеріалом, проте не володіє науковим історичним методом, заснованим на точній критиці і перевірці джерел, і відтак мало спричинився до збагачення історичної науки. Водночас його об'ємні знання релевантної руської літератури та індивідуалізує сприяння його праць заслуговують на повагу.

Кандидат д-р **Володимир Мількович** представлений на історико-літературному терені друкованими працями впродовж останніх восьми років.

Його чотири перші невеликі дипломатично-критичні праці:

1. Перебування Генрика IV Вроцлавського у короля Богемії Отокара II у період 1266 – 1277 рр.;
2. До хронології свята св. Ядвіги;
3. Про час укладання мирової угоди між королем Богемії Йоганном I та Яном, герцогом Штайнау;
4. Генріх IV і Болеслав II. 1277 р.
– побачили світ уже в Грюнгаєновому часописі історії та старожитностей Сілезії, томи XVIII і XIX за 1885 і 1886 роки¹².

---

¹⁰ Adamus Bremensis (нім. Adam von Bremen, бл. 1050 – 1081/1085).

¹¹ Iohannes de Plano Carpini (італ. Giovanni da Pian del Carpine, бл. 1180 – 1252).

¹² Йдеться про часопис Товариства історії та старожитностей Сілезії (Zeitschrift des Vereins

Згодом д-р Мількович опублікував наступні праці:

5. Олтар св. Кирила і Мефодія в Аахенському соборі (Oltar sw. Cyryla i Metoda w Aachenu). Ця стаття вийшла друком словенською мовою у словенському періодичному журналі «Slovan» в Любляні у 1887 р. Аахен, Трір та Відень були місцями паломництва на Заході, куди стікались прочани з альпійських країн, серед них і словени, для яких міста Любляна і Краць виготовили олтар за власний кошт. Автор подає історію цього дарунка на основі документів, віднайдених у київських архівах.

6. Огляд новітньої історичної літератури Крайни. Опубліковано у люблянській газеті у 1888 р.

7. Монастирі у Крайні: Студії про австрійське чернецтво, Відень, 1889, 226 с.

8. Дослідження з правової й адміністративної історії Крайни. Відень, 1889.

9. Некрологи чертози Фройденталю. Відень, 1889.

10. Хроніка Пуцеля¹³ з крайнського цистерціанського абатства в Стичні. Відень, 1889.

11. Кишеньковий календар року 1415 respective 1054. Відень, 1891.

12. Студія критична з русько-польської історії. Львів, 1893. Ч. I., с. 1–143.

Д-р Мількович є вихованцем Віденської історичної школи. У 1884 р. він здобув академічний докторський ступінь у Віденському університеті, представивши письмовий історичний трактат про приєднання Сілезії до Богемії. У 1884 – 1888 рр. працював в Інституті досліджень австрійської історії під керівництвом професорів Зібеля та Цайсберга¹⁴. У 1888 р. на відмінно склав необхідний інституційний іспит, що демонструє його свідоцтво.

Його праці «Монастирі у Крайні», Відень, 1889 (sub 7), «Дослідження з правової й адміністративної історії Крайни» (sub 8) та «Некрологи чертози Фройденталю» (sub 9) уже розглядалися в іншому контексті. Перша частина праці про історію крайнських монастирів у Фройденталі та Стичні (sub 7) постала в результаті згаданого інституційного іспиту: саме цю тему д-р Мількович обрав головною для екзамену, а згодом доповнив її історією інших ліквідованих і ще діючих монастирів у Крайні та опублікував у вигляді окремої книги про історію усіх монастирів та чернецтва цілого краю. Твір «Некрологи чертози Фройденталю» (sub 9) є редакторською працею, яку він забезпечив ретельно підготовленими коментарями. Праця «Дослідження з правової й адміністративної історії Крайни» (sub 8) також має редакційну природу, вона містить передмову автора. Це – важливий кадастр для внутрішньої історії і насамперед правової й адміністративної історії Крайни.

Коректність, ретельність і сумлінність на етапах підготовки та реалізації характеризують усі названі праці. Своїми книгами sub 7, 8, 9, 10 д-р Мількович посприяв вивченню історії Крайни, особливо її внутрішньої історії. У праці «Кишеньковий календар року 1415 respective 1054» (sub 11) автор доводить, що цей календар укладено за зразком 1054 року. Ніхто не ідентифікував цього факту, незважаючи на те, що згаданий календар побував у руках багатьох учених і був представлений для публічного огляду на виставці у Відні. Цим автор довів свої знання хронології. А інтерпретація

---

für Geschichte und Alterthum Schlesiens), що видавався у Вроцлаві від 1885 року. Співвидавцем журналу був голова Товариства Кольмар Грюнгаген (Grünhagen, 1828 – 1911), німецький архіваріус та історик.

¹³ Пауль Пуцель (слов. Pucelj, 1669 – 1721) – істориограф монастиря у Стичні.

¹⁴ Theodor von Sickel (1826 – 1908) – німецько-австрійський історик і дипломат. Heinrich von Zeißberg (1839 – 1899) – австрійський історик і бібліотекар.

картинок, що знаходяться в календарі, вимагала від д-ра Мільковича певних знань і з історії мистецтва. У праці «Хроніка Пуцеля з крайнського цистерціанського абатства в Стичні» (sub 10) д-р Мількович довів цінність цієї хроніки для крайнської, штирійської та хорватської історії і тим самим підготував її майбутнє видання. У своїй останній, написаній у деякому поспіху руською (ruthenisch) мовою праці («Студія критична над історією руско-польскої, Ч. I., 1340 – 1387») д-р Мількович опублікував свої критичні розвідки з інших областей. Це – важливий елемент історії нашого краю, яка саме в історичний період 1340 – 1387 рр. була присутньою європейською історією і мала значний вплив на північний схід цієї частини світу. У невеликих, наведених під номерами 1, 2, 3, 4 дипломатично-критичних працях д-р Мількович завдяки підтвердженню співпраці історичних осіб і співпадіння фактів відкоригував датування відповідних документів (грамот), а в останній праці (sub 12) завдяки гострій діалектиці зробив висновки щодо співпадіння фактів на основі наявних у цих документах (грамотах) даних, відкривши таким чином нові дослідницькі перспективи. З цією метою д-р Мількович простудіював виданий досі дипломатичний матеріал, обсяг якого в останнє десятиліття надзвичайно зріс, і використав його тут, наскільки це можливо, що також потрібно зачислити до його заслуг. Спираючись на описану вище засаду, порушена історична проблема розв'язується наступним ходом думок. Литовський князь-герой Гедимін і потужний розквіт Литви за його правління мали у 40-і роки [XIV ст.] визначальний вплив на розстановку політичних сил у Східній Європі, тож у час смерті останнього князя Червоної Русі (Юрія II Болеслава) весь європейський схід розділився на два табори: з одного боку – Литва (частково татари) і руські князі, з іншого – Польща пліч-о-пліч з Угорщиною, римська курія і Тевтонський орден. Курія і тевтонці підтримували перших. Вирішальним став 1339 р., коли король Польщі уклав договір з Угорщиною, це – вихідна точка для подальших подій, що мали серйозні наслідки. Згаданий договір змінив політичну картину Східної Європи: на одному боці утворилась міцна угорсько-польська коаліція, за якою стояв весь Захід, тож Литва, незважаючи на героїчність своїх князів, більше не могла їй протистояти. Яблуком розбрату стало володіння Червоною Руссю, котра спочатку потрапила під владу західних союзників. Далі слідує тлумачення договорів, укладених між Польщею та Угорщиною. Д-р Мількович доводить, що між цими союзниками існувала домовленість щодо поділу Червоної Русі. Докази він черпає з адміністративної історії краю, що відображена у документах, та з порівняння тексту руських грамот з грамотами, написаними латинською мовою. До речі, д-р Мількович бореться з поширеним твердженням, що угорський король Людовик мав переваги перед польським королем Казимиром, і намагається обґрунтувати, що Казимир у цій історії продемонстрував вищість свого дипломатичного таланту, отримавши від Угорщини всю можливу допомогу і не поступившись при цьому своїми вимогами. Взагалі у всій своїй праці д-р Мількович силується знайти рішення заплутаних питань і виробити незалежні судження. Це стосується і періоду 1370 – 1379 рр., що належить до найтемніших сторінок історії Червоної Русі. Автор зображає тут історичні факти і виправляє певні помилки в історичній літературі. Так, на основі документів (грамот) він доводить, що у результаті походів 1376 р. Белз потрапив під владу Володислава Опольського, а князь Юрій [Наримунтович], якому, за попередніми уявленнями, тоді було повернуто Белз, отримав ленне право на інші землі в якості своєрідної компенсації. Після смерті короля Людовика (1382) Угорщина зберегла за собою всю Червону Русь, тобто угорську і польську її частини. Марія, дочка Людовика, приєднала ці землі до Угорщини. Цим завершується перша частина праці. 1386 рік, коли польська нація

відсторонилась від Угорщини й уклала політичну унію з Литвою (одруження Ягайла з Ядвігою), маркувала початок нового періоду історії Північно-Східної Європи: покладено край старому союзу між Угорщиною та Польщею і створено нову розстановку політичних сил. Унія Польщі з Литвою надала польській короні настільки сильну перевагу перед Угорщиною, що Польща могла тепер безперешкодно окупувати землі Червоної Русі. Як результат, у 1387 р. королева Ядвіга приєднала ці землі до Польщі. Таким є хід думок автора, підкріплений методологічними доказами.

Окинувши оком усі проаналізовані чи принаймні наведені тут праці, побачимо багатогранність матеріалу та галузей, які літературно опрацював цей кандидат: в екскурсі про архіви середньовічних монастирів він апробував свої палеографічні й архівознавчі знання, а в дослідженні про кишеньковий календар (sub 11) довів свою майстерність з археології. Тож виправданою є теза, що д-р Мількович Володимир досконало обізнаний в основних допоміжних історичних науках, що є посутньою перевагою для професора новоствореної кафедри з огляду на її призначення і сферу викладання. Крім того, своєю останньою працею д-р Мількович Володимир засвідчив, що володіє руською (ruthenisch) мовою, а саме правильним її регіональним ідіомом, і може оцінювати нею результати європейської і насамперед російської історичної літератури у визначеному вище ключі та послуговуватись нею у власних доповідях.

Отже, Високому ц. к. Міністерству віровизнання та освіти пропонуються наступні кандидати на професора новоствореної кафедри у такій черговості:

1. Антонович Володимир
2. Д-р Мількович Володимир
3. Грушевський Михайло

Львів, 7 червня 1893 р.
д-р Ізидор Шараневич,
о[рдинарний] професор австрійської історії

У цілому я погоджуюсь із висновками пана професора д-ра Шараневича, однак пропоную дещо видозмінену послідовність кандидатів: 1. Антонович Володимир, 2. Грушевський Михайло, 3. Д-р Мількович Володимир.

д-р Омелян Огоновський,
о[рдинарний] проф[есор] рус[ької] м[ови] і літ[ератури]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Качмар, В. (2016 – 2021). Документи з особової справи Михайла Грушевського про його діяльність у Львівському університеті. *Вісник Львівського університету. Серія історична, Спецвипуск*, 122–128.

Пахолків, С. (2014). *Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації*. Львів: ЛА «Піраміда».

Піріг, Р., Тельвак, В. (2016). *Михайло Грушевський: біографічний нарис*. Київ: Либідь.

Піріг, Р., Тельвак, В. (2021). *Михайло Грушевський: життєпис на тлі доби*. Херсон: Видавництво ОЛДІ-ПЛЮС.

Сухий, О. (2016 – 2021). Михайло Грушевський – професор Львівського університету. *Вісник Львівського університету. Серія історична, Спецвипуск*, 18–33.

Тельвак, В., Педич, В. (2016). *Львівська історична школа Михайла Грушевського*. Львів : Світ.

Тельвак, В. (2008). *Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець XIX – 30-ті роки XX століття)*. Київ – Дрогобич: «Вимір».

Тельвак, В. (2016). «Історичні вправи» Михайла Грушевського у Львівському університеті: спроба реконструкції. *Український археографічний щорічник. Нова серія*, 19/20, 313–322.

Тельвак, В. (2017). Михайло Грушевський та польсько-український конфлікт у Львівському університеті: спроба реконструкції. *Східноєвропейський історичний вісник*, 4, 28–35.

Тельвак, В. (2023). Студентська аудиторія Михайла Грушевського Львівського університету: кількісна динаміка, етнічний склад, дидактичні преференції. *Український історичний журнал*, 6, 288–304.

Тельвак, В. В., Журавльов, С. А., Владига, О. М. (2023). Студентська аудиторія Михайла Грушевського філософського факультету Львівського університету: склад та динаміка. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 11/53, 86–101.

Тельвак, В., Губицький, Л. (2024). Михайло Грушевський як професор Львівського університету: курси, навантаження, розклад занять. *Eminak*, 3(47), 82–96.

Тельвак, В., Качмар, В., Журавльов, С. (2023). *Каталог студентів Михайла Грушевського Львівського університету*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.

Тельвак, В., Лазурко, Л., Журавльов, С. (2023). Студенти Михайла Грушевського правничого факультету Львівського університету (за деканатським каталогом). *Актуальні питання гуманітарних наук*, 61/3, 10–15.

Тельвак, В., Тельвак, В., Журавльов, С. (2023). Жіноча студентська аудиторія Михайла Грушевського у Львівському університеті: спроба реконструкції. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 46, 27–33.

Тельвак, В., Тельвак, В. (2023). Студентська аудиторія Михайла Грушевського Львівського університету неукраїнського походження: спроба реконструкції. *Eminak*, 4 (44), 57–69.

Тельвак, В., Штома, Б., Журавльов, С. (2023). Студентська аудиторія Михайла Грушевського теологічного та медичного факультетів Львівського університету: спроба реконструкції. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 14/56, 44–51.

Telvak, V., & Telvak, V. (2024). Mykhailo Hrushevskyi's path to the chair of Ukrainian history at Lviv University: an attempt at reconstruction. *Skhidnoieuropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 33, 51–62.

Telvak, V., Pedych, V., & Telvak, V. (2021). Historical school of Mykhailo Hrushevsky in Lviv: formation, structure, personal contribution. *Studia Historiae Scientiarum*, 20, 239–261.

Telvak, V., & Telvak, V. (2018). Ukrainian historiography in the mirror of polish journalism (Mykhailo Hrushevsky contra Francishek Ravita-Gavrinsky). *Skhidnoieuropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 7, 46–53.

Telvak, V., Yanyshyn, B., & Telvak, V. (2023). Between cooperation and conflict: Mykhailo Hrushevskyi through the eyes of Polish intellectuals of the late 19th and early 20th centuries. *Echa Przeszłości, XXIV/2*, 89–104.

REFERENCES

Kachmar, V. (2016 – 2021). Dokumenty z osobovoi spravy Mykhaila Hrushevskoho pro yoho diialnist u Lvivskomu universyteti [Documents from the personal file of Mykhailo Hrushevsky about his activities at Lviv University. *Visnyk of Lviv University*]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna, spetsvypusk – Visnyk of Lviv University. Historical Series, Special Issue*, 122–128. [in Ukrainian].

Pakholkiv, S. (2014). *Ukrainska intelihentsiia u Habsburzkii Halychyni: osvichena verstva y emansypatsiia natsii* [The Ukrainian intelligentsia in Habsburg Galicia: the educated class and the emancipation of the nation]. Lviv: LA «Piramida [in Ukrainian].

Pyrig, R., & Telvak, V. (2016). *Mykhailo Hrushevskiy: biohrafichnyi narys* [Mykhailo Hrushevskiy: biographical essay]. Kyiv [in Ukrainian].

Pyrig, R., & Telvak, V. (2021). *Mykhailo Hrushevskiy: zhyttiepys na tli doby* [Mykhailo Hrushevskiy: biography against the background of the times]. Kherson [in Ukrainian].

Sukhyi, O. (2016 – 2021). Mykhailo Hrushevskiy – profesor Lvivskoho universytetu [Mykhailo Hrushevskiy is a professor at Lviv University]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna, spetsvypusk – Visnyk of Lviv University. Historical Series, Special Issue*, 18–33. [in Ukrainian].

Telvak, V., & Pedych, V. (2016). *Lvivska istorychna shkola Mykhaila Hrushevskoho* [Mykhailo Hrushevsky Lviv Historical School]. Lviv: Svit, [in Ukrainian].

Telvak, V., & Telvak, V. (2023). Studentska audytoriiia Mykhaila Hrushevskoho Lvivskoho universytetu neukrainskoho pokhodzhennia: sprobha rekonstruktsii [Mykhailo Hrushevskiy's student audience of non-ukrainian origin at Lviv University: reconstruction attempt]. *Eminak*, 4 (44), 57–69. [in Ukrainian].

Telvak, V., & Telvak, V. (2024). Mykhailo Hrushevskiy's path to the chair of Ukrainian history at Lviv University: an attempt at reconstruction. *Skhidnoievropeiskiy Istorychniy Visnyk – East European Historical Bulletin*, 33, 51–62. [in English].

Telvak, V. (2008). *Tvorcha spadshchyna Mykhaila Hrushevskoho v otsinkakh suchasnykiv (kinets XIX – 30-ti roky XX stolittia)* [Mykhailo Hrushevsky's creative heritage in the estimations of contemporaries (end of the XIX – 30s of the XX century)]. Kyiv–Drohobych: «Vymir». [in Ukrainian].

Telvak, V. (2016). «Istorychni vpravy» Mykhaila Hrushevskoho u Lvivskomu universyteti: sprobha rekonstruktsii [Mykhailo Hrushevsky's «Historical Exercises» at Lviv University: An Attempt at Reconstruction]. *Ukrainskyi arkheohrafichnyi shchorichnyk. Nova seriiia – Ukrainian Archaeographic Yearbook. New series*, 19/20, 313–322. [in Ukrainian].

Telvak, V. (2017). Mykhailo Hrushevskiy ta polsko-ukrainskyi konflikt u Lvivskomu universyteti: sprobha rekonstruktsii [Mykhaylo Hrushevsky and the Polish-Ukrainian conflict in Lviv university: reconstruction]. *Skhidnoievropeiskiy Istorychniy Visnyk – East European Historical Bulletin*, 4, 28–35. [in Ukrainian].

Telvak, V. (2023). Studentska audytoriiia Mykhaila Hrushevskoho Lvivskoho universytetu: kilkinsna dynamika, etnichnyi sklad, dydaktychni preferentsii [Student audience of M. Hrushevskiy at Lviv University: quantitative dynamics, ethnic composition, didactic preferences]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 6, 288–304. [in Ukrainian].

Telvak, V. V., Zhuravlov, S. A., & Vladyga, O. M. (2023). Studentska audytoriiia Mykhaila Hrushevskoho filosofskoho fakultetu Lvivskoho universytetu: sklad, dynamika, vnesok v kulturu [Student audience of Mykhailo Hrushevsky faculty of philosophy of Lviv university: composition and dynamics]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh*

prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 11/53, 86–101. [in Ukrainian].

Telvak, V., Hubytskyi, L. (2024). Mykhailo Hrushevskyyi yak profesor Lvivskoho universytetu: kursy, navantazhennia, rozklad zaniat [Mykhailo Hrushevsky as a professor at Lviv University: courses, workload, class schedule]. *Eminak, 3(47), 82–96. [in Ukrainian].*

Telvak, V., Kachmar, V., & Zhuravlov, S. (2023). *Catalogue of students of Mykhailo Hrushevskyyi of Lviv University* [Kataloh studentiv Mykhaila Hrushevskoho Lvivskoho universytetu]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].

Telvak, V., Lazurko, L., & Zhuravlov, S. (2023). Studenty Mykhaila Hrushevskoho pravnychoho fakultetu Lvivskoho universytetu (za dekanatskym katalohom) [Students of Mykhailo Hrushevsky at the Faculty of Law of Lviv University (according to the dean's catalog)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Topical Issues in the Humanities, 61/3, 10–15. [in Ukrainian].*

Telvak, V., Pedych, V., & Telvak, V. (2021). Historical school of Mykhailo Hrushevsky in Lviv: formation, structure, personal contribution. *Studia Historiae Scientiarum, 20, 239–261. [in English].*

Telvak, V., Shtoma, B., & Zhuravlov, S. (2023). Studentska audytoriiia Mykhaila Hrushevskoho teolohichnoho ta medychnoho fakultetiv Lvivskoho universytetu: sprobna rekonstruktsiia [Student audience of Mykhailo Hrushevskyyi of theological and medical faculties of Lviv University: an attempt at reconstruction]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of the humanities: collection of scientific works of the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. Series History, 14/56, 44–51. [in Ukrainian].*

Telvak, V., Telvak, V., & Zhuravlov, S. (2023). Zhinocha studentska audytoriiia Mykhaila Hrushevskoho u Lvivskomu universyteti: sprobna rekonstruktsiia [Female student audience of Mykhailo Hrushevskyyi at Lviv University: an attempt at reconstruction]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriiia: Istoriiia – Scientific notes of the Mykhailo Kotsiubynskyyi Vinnytsia State Pedagogical University. Series: History, 46, 27–33. [in Ukrainian].*

Telvak, V., & Telvak, V. (2018). Ukrainian historiography in the mirror of polish journalism (Mykhailo Hrushevsky contra Francishek Ravita-Gavrinsky). *Skhidnoievropeiskyyi Istorychnyyi Visnyk – East European Historical Bulletin, 7, 46–53. [in English].*

Telvak, V., Yanyshyn, B., & Telvak, V. (2023). Between cooperation and conflict: Mykhailo Hrushevskyyi through the eyes of Polish intellectuals of the late 19th and early 20th centuries. *Echa Przeszłości, XXIV/2, 89–104. [in English].*

Стаття надійшла до редакції 25 березня 2024 р.

Стаття рекомендована до публікації 17.12.2024.